

דור שבו

בס"ד

פרשת בא, תשע"ז, מספר 1206

הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים - "מאפלה לאורה" - על חטא ותשובה

ישי-חי רוזנברג

מחטאו "נטע בנו ה', למען לא תיתן לנו מרגוע, עדי השתחררנו ממנה"³. נטיעת רגש זה היא למעשה חסד שגמל הקב"ה עם האדם, כדי להובילו להתחלת תהליך התיקון.⁴

התפיסה על אודות אמונו של הקב"ה ביכולתו של האדם לצאת מאפלת החטא ולהיות מואר שוב באור התורה, מבצבצת ועולה מפירושו של הרש"ר הירש לפסוק שבפרשתנו: "הַחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לְכֶם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה" (שמ' יב:ב). הרב הירש דן בסיבה לכך שדווקא מצוות קידוש החודש היא הראשונה שנצטוו בה ישראל, וקובע שהציווי המחייב את האדם להרים את המבט לכיוונו של הירח נועד לשמש מעין מראה לאדם, ולהשפיע על דרך התנהלותו. כשם שהירח נמצא לעתים באפלה ומצליח להתחדש ולהאיר מחדש, כך תהיה דרכו של עם ישראל:

כשם שה' היפנה מבטו של נח מן האדמה, שניתנה לו מחדש, השמימה, הראה לו את קשת הענן ואמר: "זאת אות הברית" (בר' ט:יב-יז), זאת בריתי עם אדמת אנוש שהוענקה לו למען עתיד חדש, כן קרא ה' במצרים, על סף עתיד יהודי חדש, למשה ולאהרן. הראה להם את רצועת הכסף של הלבנה המתחדשת.⁵

הן בפירושו של הרב הירש לעניינה של הקשת והן בפירושו לעניין קידוש הלבנה מובעת העמדה, כי ההבטה על גרמי השמים מורה לאדם באופן סמלי את דרכו הדתית והחברתית. לשיטתו, במצוות קידוש החודש מוצגת אנטיתזה לתפיסה האלילית, ובקיומה של מצווה זו יבליט עם ישראל את ייחודו:

הרב שמשון רפאל הירש (1808-1888), היה אחד מאנשי החינוך וממנהיגי היהדות האורתודוקסית בגרמניה במאה ה-19, והוא ידוע כאבי השיטה החינוכית "תורה עם דרך ארץ". את הגיגיו החינוכיים הביע בספריו "חורב" (1835) ו"אגרות צפון" (1836) וכן במאמרים שפרסם בירחון "ישורון", שאותו ערך במשך כשני עשורים (1854-1870). שנים רבות לאחר שהחל לפרסם את ספריו ומאמריו, החל בכתיבת פירושו לתורה, וכתיבתו ארכה יותר מעשור (1867-1878). מעיון בפרשנותו של הרש"ר הירש לתורה עולה מגוון רחב של נושאים חינוכיים, שהרב הירש עסק בהם ושיבצם בפירושו. הוא ניהל דיאלוג עם פסוקי המקרא וביקש לגלות באילו דרכים מעצב הטקסט המקראי את האישיות, במה הוא מחשל את האופי וכיצד הוא מקרב את האדם אל בוראו.

בפירושו לתורה שב הרש"ר הירש על עמדתו החינוכית המוכרת מכתביו החינוכיים,¹ ולפיה הקב"ה חימש את האדם במנגנון פנימי, המניע אותו לצאת למסע תיקון לאחר שהכיר בחטאו וכישלונו. מנגנון זה מורכב לדעתו מן המצפון ומרגש הבושה: הבושה הנה השליחה של מצפוננו, והמצפון הוא קול ה' בקרבנו, ויחד עם זה הוא גם יד ה' הזוקף את הנופלים ואינו מניח לו עד שישוב אל אלוקיו ויתרומם ליעדו הנשגב.²

רגש הבושה מבטא למעשה את תחושת האדם על ריקבון מוסרי שפשה בו. לדעת הרב הירש, את תחושת הסלידה של האדם

* ד"ר ישי-חי רוזנברג כתב דוקטורט על "תפיסת עולמו החינוכית של הרש"ר הירש בפרשנותו לתורה" (במסגרת המחלקה לתנ"ך בבר-אילן). הוא מרצה בחוגים לחינוך ותנ"ך במכללת הרצוג ומשמש כמשנה לראש מנהל הלומדים במכללה.

¹ עיינו למשל: הרש"ר הירש, **חורב**, י' פרידמן (מתרגם), מ' ברויאר (עורך), ירושלים-ניו-יורק תשס"ז, עמודים 365-361.

² הרש"ר הירש, **המצוות כסמלים**, א' וולף (מתרגם), ירושלים תשנ"ז, עמ' 84.

³ פירוש הרש"ר הירש, מ' ברויאר (מתרגם), ירושלים תשס"ב, שמות ה:כא.

⁴ שם, בפירושו לבראשית ב:כה, ושם, ג:ז.

⁵ ראו: הרש"ר הירש, **המצוות כסמלים**, א' וולף (מתרגם), ירושלים תשנ"ז, עמ' 59.

השנה". בנוסף, הסב הרב הירש את תשומת הלב לכך שהכתוב ציין כי חטאת זו היא לה', ובכך הורה שישנה לחטאת ראש חודש חשיבות ייחודית:

יכולת האדם לחטוא טבועה בעומק מהותו ואיננה מתנתקת ממנו, ואילו החטאת מורה ופועלת שהאדם מסוגל לשוב מחטאו, והתעלות האדם מן החטא היא כפרה על יכולתו לחטוא... "החדש הזה לכם" מסמל את האפשרות שהצד הא-לוהי שבאדם היא שרוי באפילה זמנית, ואפשרות זו היא תוצאה של מעשה הבורא, שזיווג את הנשמה הא-לוהית הטהורה עם הצד הגופני החושני שבאדם.

מן העיון עולה תפיסתו החינוכית של הרב הירש ואמונו בתהליך החינוכי וביכולת התיקון. לפי דרכו, אפשרות המעידה לכלל חטא טבועה באדם, ומלמדת דווקא על יתרוננו על פני יתר הנבראים. האדם, בניגוד לבהמה, עלול להיכנע ליצריו, וקרבת חטאת ראש חודש מלמד על יכולתו להיחלץ מן האפלה הרגעית שאליה נשאב, תוך גילוי חולשה, ולגייס מחדש כוחות רעננים כדי להיטהר ולשוב אל ה'. הסבריו של הרב הירש, השלובים זה בזה, מבטאים את תפיסתו ואת אמונו באדם וביכולתו לצאת מהאפלה הרגעית, להרים ראשו אל על, להתרענן ולהתחדש.⁸ באמצעות הסבר רעיוני, שעסק בטעמי המצוות, תוך שהוא נעזר לצורך הטמעת עמדתו במבנה פרשיית מוספי המועדים בחומש במדבר, וכן מדיוק בלשון המקרא (חטאת לה'), הרצה הרש"ר הירש את משנתו החינוכית.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>

כתובת דוא"ל של

הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁸ עיינו: א' חמיאל, הדרך הממוצעת - ראשית צמיחת הדתיות המודרנית: תגובות למודרנה בהגות של מהר"ץ חיות, רש"ר הירש ושד"ל, ירושלים תשע"א, עמ' 515-529.

קידוש החודש היהודי הוא אפוא מוסד, שתכליתו עבור ישראל: חידוש נעורים רוחני ומוסרי, אליו יחתור תמיד לבקרים, ועדיו יגיע על ידי שובו להתוועד עם א-לוהיו... כך מבשר "חודש": גאולה מחטא ומאווון, ולכן ניצב מוסד זה בפתח בנייננו הלאומי. האמת, עליה הוא מכריז, מהווה אבן יסוד להכרתנו היהודית, והיא המבדילתה ביתר עוז מכל אלילות. האלילות אינה מכירה "חידוש", לא בתבל, לא באדם ולא בא-לוהיו או באליליו, אותם תעמיד מעל תבל ואדם. הכל נתון מתוך כורח של ברזל. היום מתפתח מן האתמול, והמחר מן היום בכורח של ברזל. כשם שהאלילות מכחישה את ה"יש מאין" הבריאה החופשית מרצונו החופשי של בורא, כן לא קיימת עבורה "יש מאין" בהווייתו המוסרית של האדם, ולא בגורלו של האדם. אשמה ורעה אנוסות להוליד אשמה ורעה, וחוזר חלילה. לדידה, חסר לב האדם זיקה לחירות א-ל, לדידה לא א-להים בן חורין שליט בעולם ועל עולם; הכל נסחף בזרם עיוור של כורח בלתי משתנה, כל חירות אך אחיזת עיניים היא, כל חדש כבר נעוץ בישן... במצרים אפוא קרא ה' למנהיגיה העתידיים של אומתו, הראה להם את מגל הירח הנאבק להיחלץ מאפילה לאור חדש, ואמר: זה יהיה לכם לדוגמה! כשם שהלה, הכבול, מחדש נעוריו, כן הבו לכם אתם התחדשויות, בחירות. כל אימת אשר הוא יופיע, יזכיר לכם את חידוש נעוריכם בחירות. בחדשי אתכם ובהתחדשכם אתם, תהיו, כירח זה, חולפים ברקיע הלילי של האומות, מבשרים בכל מקום את תורת ה"חידוש", תורת הא-ל היוצר בחירות והמוציא לחירות, תורת האדם המקבל מידי א-ל זה חירות מוסר וחירות גורל.⁶

גם בפירושו לעניין שעיר חטאת בראש חודש (במ' כח:טו), שב הרב הירש על העמדה שהלבנה משמשת דוגמה לאדם.⁷ הוא העיר, כי בניגוד לתיאור קרבנות המועדים, הופרדה חטאת ראש חודש על ידי הכתוב, ומוקמה רק לאחר סיכום קרבנות העולה: "זאת עלת חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ לְחֹדֶשׁ

⁶ בפירושו (הערה 3) לבר' א:יד-ט.

⁷ עיינו בפירושו לבמ' כח:טו.